

УДК 94(477.72)

В.Ю. Ганкевич

*Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського
пр. В.І. Вернадського, 4, м. Сімферополь, АР Крим, 95007 Україна
e-mail: prgankiewiczw@yandex.ru*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІСТОРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ЕКОЛОГО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ФАЛЬЦ-ФЕЙНІВ

Фальц-Фейни, Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІСТОРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ЕКОЛОГО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ФАЛЬЦ-ФЕЙНІВ. В.Ю. Ганкевич – В роботі розглядаються актуальні питання, пов'язані з вивченням діяльності родини Фальц-Фейнів. Показано перспективи сучасного наукового дослідження економічного, соціального, культурного внеску династії Фальц-Фейнів у розвиток Півдня України в кінці XIX – на початку XX ст. та долі їх спадку. Це важливо в контексті відродження історичної пам'яті про засновника заповідника "Асканія-Нова" – Фрідріха Едуардовича Фальц-Фейна. Особливої уваги заслуговує особистість видатного суспільного діяча та мецената Едуарда Олександровича Фальц-Фейна.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСТОРИЧЕСКОГО ИЗУЧЕНИЯ ЭКОЛОГО-ХОЗЯЙСТВЕННОГО И КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ ФАЛЬЦ-ФЕЙНОВ. В.Ю. Ганкевич – В статье рассматриваются актуальные вопросы, связанные с изучением деятельности семьи Фальц-Фейнов. Показаны перспективы современного научного исследования экономического, общественного, культурного вклада династии Фальц-Фейнов в развитие Юга Украины в конце XIX – начале XX вв. и судьба их наследия. Это важно в контексте возрождения исторической памяти об основателе заповедника "Аскания-Нова" – Фридрихе Эдуардовиче Фальц-Фейне. Отдельного внимания заслуживает личность выдающегося общественного деятеля и мецената Эдуарда Александровича Фальц-Фейна.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE HISTORICAL STUDY OF ECOLOGICAL, ECONOMIC AND CULTURAL HERITAGE OF FALZ-FEINS. V. Gankievich – The article deals with current issues related to the study of Falz-Fein family. The prospects of studies on the economic, social and cultural contributions of the Falz-Fein dynasty to the development of the South of Ukraine in the late XIX – early XX centuries are depicted alongside with the history of their heritage in the modern science. This is important in the context of revival of historical memory of the Askania Nova founder – Friedrich E. Falz-Fein. The prominent public figure and patron Eduard Falz-Fein deserves special consideration as well.

Поступ до незалежності та два десятиліття самостійного політичного життя України привели до усвідомлення необхідності перегляду концепції класової боротьби у розвитку суспільства. Прикладів, які спростовують сталі уявлення про неможливість результату у пошуку соціальної гармонії, віднайдено дуже багато, і в цьому одним із найяскравіших явищ є історія господарювання родини Фальц-Фейнів.

Про необхідність об'єктивного розгляду принципових проблем у цьому напрямку свідчить те, що незважаючи на десятиліття їхнього цькування, в народі збережена позитивна пам'ять про Фальц-Фейнів. Її не здолала навіть, без сумніву, замовна комуністами знаменита диалогія талановитого українського письменника Олеся Гончара. Певною мірою відродженню справи об'єктивного ставлення до еколого-господарської та культурної спадщини Фальц-Фейнів та потужним поштовхом до динамічного розвитку наукової діяльності в Асканії-Нова за радянських часів став факт отримання заповідником, заснованим Фрідріхом Едуардовичем, його імені (постанова Кабінету Міністрів України від 2 квітня 1994 р. № 213).

Незаперечною є думка про те, що в таких умовах необхідно активізувати наукові дослідження в напрямку вивчення та популяризації діяльності представників роду Фальц-

Фейнів, яка стосувалася розвитку не тільки Асканії-Нова, але й усього Півдня України.

Останні десятиліття XX та роки XXI сторіч свідчать про поживлення інтересу до питань історії еколого-господарської та культурної спадщини Фальц-Фейнів. На жаль, цей час ознаменувався, насамперед, публіцистичною та краєзнавчою літературою. Поодинокі якісні наукові праці поки що не можуть перебороти сформовані тенденції газетно-журнального кічу. Здається, що розпорошених наукових сил недостатньо для боротьби із вульгаризацією благородної справи відродження спалюваної історичної пам'яті про Фальц-Фейнів. І справа навіть не у відсутності джерел та спеціальної літератури, а у спроможності авторів використовувати науковий інструментарій історичної науки та методологічних принципів її допоміжних дисциплін – біографістики та просопографії.

Нині, у рік 150-річного ювілею від дня народження Фрідріха Едуардовича Фальц-Фейна, нагальною є проблема опрацювання головних напрямків історичних досліджень у просопографічній площині. Це дозволить максимально об'єктивно та неупереджено відібрати якісні історичні факти, не замулені ідеологічними нашаруваннями попередньої державно-політичної системи. Комплекс цих фактів та свідчень сприятиме не тільки власне науковій об'єктивності, а й справі пропагування прогресивної діяльності більшості представників славетної династії Фальц-Фейнів.

Зрозуміло, що центральною фігурою для працівників заповідника, жителів та гостей Асканії-Нова є постать Ф.Е. Фальц-Фейна. Можливо, ми стоїмо лише на початку процесу збору та обробки багатющого спадку. Своєї черги чекають публікації аутентичних документів та свідчень про цього подвижника. Треба усвідомлювати і те, що величезні пласти його діяльності в силу причин об'єктивного та суб'єктивного характеру можуть виявитися втраченими назавжди. Маються на увазі кіно- та фотодокументи, спогади очевидців, матеріали приватних та державних архівів. Безперечно і те, що суто негативним є фактор війн, які пронеслися Півднем України у XX ст.

Але серед зазначених негативних факторів позитивними чинниками є наявність потужних наукових перспектив розвитку цієї важливої тематики. Головним в цій справі є бажання та дослідницька спроможність окремих науковців. Не треба вважати, що їх багато. На тлі багатотиражних публіцистично-краєзнавчих робіт вони, зрозуміло, знаходяться у лещатах спеціально-наукових періодичних та окремих видань. Ситуацію дещо виправляють тільки ресурси мережі інтернет.

Чільними треба вважати сюжети, які пов'язані із проблемами походження, формування та розвитку династії Фальц-Фейнів. Певною мірою відповідає цьому завданню цікавий твір Аніти Маас (Maas, 2004). Але в її роботі бракує вітчизняних аутентичних джерел на фоні майже повної відсутності чисто німецьких архівних матеріалів, особливо про історичне коріння Фальців та Фейнів. Тому цей напрямок досліджень можна вважати не закритим, а досить перспективним, особливо серед німецьких колег.

Важливими для об'єктивного розуміння безперечно потужного інтелектуального розвитку династії Фальц-Фейнів є питання виховання та освіти. При наявності окремих свідчень, існує проблема з'ясування, хто з Фальц-Фейнів і де навчався; хто були їхніми вчителями у середніх та вищих навчальних закладах; чи отримали вони сталу та повну освіту тощо. Особливо це стосується таких ключових фігур, як брати Ф.Е. та В.Е. Фальц-Фейни.

Великий інтерес викликають проблеми особистого життя родини Фальц-Фейнів. На мій погляд, цей суто науковий предмет не має перетворити спеціальні дослідження на копірвання у брудній білизні. Але відсутність і такої інформації серед науковців може призвести до негативних наслідків копірвання "жовтої преси" в таких "сенсаційних" (і тому дуже популярних на загал) питаннях. Треба вибивати зброю паплюження святих речей з рук недобросовісних авторів, що останнім часом подається, як "незнання" професійних істориків, або їхня "політико-ідеологічна" заангажованість.

Майже зовсім не знайшла висвітлення і проблема хронології отримання та розподілу земель і маєтків серед представників династії Фальц-Фейнів. Безперечно, це дуже складне питання. Справа у тому, що вони вели активну господарську діяльність. Тому маєтки та земельні наділи купувалися, бралися у оренду тощо. З'ясувати ступінь належності та правовий рівень цієї нерухомості у динамічному житті того часу виявляється ду-

же складним. Однак, наявність великих обсягів архівної документації дає усі підстави вважати, що подібна проблема може бути вирішена позитивно.

На цьому тлі перспективними виглядають питання різнопланової господарської діяльності Фальц-Фейнів. У сучасних архівосховищах зберігаються важливі джерела про сівозмінні у їхніх взірцевих маєтках. Участь у багатьох національних та міжнародних виставках, отримання Фальц-Фейнами на них нагород високого гатунку свідчить про сталість та економічну потужність їхніх господарств. На межі XIX – XX ст. окремі представники династії завойовували визнання і в такій галузі сільського господарства, як конярство. Про це свідчить їхня традиційна участь у кінних скачках Москви, спеціалізованих виставках тощо.

Наявність потужного парку автотехніки провідних заводів і фабрик Європи та Світу і сільськогосподарського реманенту свідчить про прогресивні форми ведення господарства, але потребують з'ясування конкретні дані щодо фірм-виробників, КПД реманенту та техніки, кількості одиниць та ступеня використання тощо. Крім того, інформації про наявність обігу тимчасової та постійної робочої сили на сьогодні недостатньо, що визначає нові завдання історико-демографічної науки. Відомо, що існують результати сільськогосподарського перепису, принаймні Асканії-Нова, Успенки та Дорнбургу. Вони можуть не тільки надати інформацію про стан окремих господарств службовців та селян, а й допомогти у цікавому питанні історико-генеалогічних досліджень. Це, безперечно, сприятиме не тільки суто науковому збагаченню, а й допоможе виокремити певні трудові династії сучасних асканійців. Зрозуміло, що перспективою цього стане і високо патріотичне виховання нинішньої молоді цього селища.

В господарському контексті перспективними та важливими є питання впливу Фальц-Фейнів на промисловий розвиток Півдня України, створення та розвиток порту Хорли. Найважливішим підприємством, історія якого ще чекає на свого прискіпливого дослідника, є консервна фабрика С.Б. Фальц-Фейн. Це потужне підприємство мало свої філії в Одесі, Ризі та Хорлах. Але про нього майже нічого не відомо. Навіть у такому розвиненому на подібні дослідження регіоні як Одеса. До того ж самі Хорли мали дуже цікаву історію свого створення. (Певною мірою вона навіть подібна до Херсона; бо Хорли навіть створювали йому реальну комерційну конкуренцію). Цей важливий сюжет майже геть позбавлений уваги сучасних дослідників.

Окремого розгляду заслуговують питання громадської, благодійної та політичної діяльності деяких представників родини Фальц-Фейнів. Їхнє позитивне рішення сприяло би справі розвитку цього напрямку соціальної роботи.

Безперечно, що ці важливі питання можуть бути вирішені при прискіпливому ставленні до благодійних організацій, членами, засновниками та фінансистами яких були Фальц-Фейни. Більш широкого розгляду заслуговує і громадська позиція та робота політично активних представників роду.

Значною була діяльність Фальц-Фейнів у соціальному, економічному та інфраструктурному розвитку Півдня України. Маються на увазі пов'язані із їхніми іменами розгалужені мережі телеграфного та телефонного зв'язку, формування мережі аптек та лікарень, навчальних закладів, шляхів сполучення тощо.

Дуже цікавою та не до кінця вивченою є тематика, яка пов'язана із науковою та просвітянською роботою Фальц-Фейнів. (Безперечно, необхідно визнати міцний доробок радянських та сучасних вітчизняних вчених і дослідників, які відзначали наявність та позитивність такої роботи). Але, здається, до сьогодні не існує узагальнюючої праці про науково-просвітянську роботу Ф.Е. Фальц-Фейна та його окремих родичів.

Важливими напрямками біографічних досліджень про Фальц-Фейнів були б узагальнюючі праці про їхню долю у XX ст.; про тих, хто залишився, та тих, хто емігрував. Про сталість цієї родини можуть сказати достовірні дані генеалогії. На цьому тлі треба висвітлити питання про нівелювання ролі Фальц-Фейнів та їх значущості в економічному розвитку Півдня України та титанічних зусиль окремих подвижників, які, часто нехтуючи здоров'ям та навіть життям, зберігали господарський, соціальний та науковий спадок родини Фальц-Фейнів в нашій країні. В цьому контексті глибокого наукового вивчення заслуговує така потужна фігура як барон Едуард Олександрович Фальц-Фейн, який, як ві-

домо, є впливовою постаттю в культурному та громадському житті України, Російської Федерації та інших країн.

Отже, перед сучасною наукою стали нагальні та важливі завдання. Безперечно, що вплив родини Фальц-Фейнів був дуже великий і він заслуговує об'єктивного, виваженого та докладного вивчення. Це допоможе не тільки працівникам біосферного заповідника імені Ф.Е. Фальц-Фейна, поважним науковцям та жителям Асканії-Нова, які, безперечно, люблять свій славетний край. Такі дослідження спроможні надати допомогу у вдосконаленні інформаційно-просвітнянської діяльності, пропагуванні та розвитку екологічного туризму.

Документ 213-94-п, поточна редакція — Прийняття від 02.04.1994 // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/213-94-п>

Maas A. Man glaubt, in einem Märshelande zu sein. Zum ökonomischen Aufstieg und zur soziokulturellen Integration der sächsischen Familie Falz-Fein in Russland 1807–1914 / A. Maas. – Dresden & Thelem, 2004. – 138 p.

Надійшла 16.05.2013 р.

Рекомендує до друку
Задерейчук А.А.